

Imaxe de China no exterior e diplomacia das máscaras en América Latina: o papel das asociacións chinesas durante a pandemia da Covid-19

Nifta Sugey Lau Ibarias

Universidad del Pacífico

RESUMO: Os países buscan influír na forma en que son percibidos no exterior para acadar unha variedade de obxectivos políticos e diplomáticos. Ante unha crise de imaxe de dimensións mundiais derivada da pandemia de Covid-19, o goberno chinés adoptou unha estratexia múltiple que lle permitiu contrarrestar as acusacións e proxectar unha imaxe como membro responsable do sistema internacional. Este documento expón certos patróns na opinión pública sobre China antes e durante a pandemia, así como na “diplomacia de máscaras faciais” en América Latina. Conclúese que as alianzas estratéxicas de carácter político e económico, e a política “Unha China”, son os factores predictivos máis destacados en canto á orixe, cantidade e destino das doazóns. Non obstante, tamén se observa un enfoque descentralizado que vai dirixido a obxectivos como a transmisión de valores e o aumento da lexitimidade externa a nivel local. Especialmente no que se refire á relación entre os actores subnacionais chineses e os actores locais non estatais.

Palabras clave: China, América Latina, opinión pública, diplomacia de máscaras, asociacións.

RESUMEN: Los países buscan influir en cómo son percibidos en el extranjero para lograr una variedad de objetivos políticos y diplomáticos. Frente a una crisis de imagen de proporciones globales derivada de la pandemia de Covid-19, el gobierno chino ha adoptado una estrategia múltiple que le ha permitido contrarrestar las acusaciones y proyectar una imagen como miembro responsable del sistema internacional. Este documento expone ciertos patrones en la opinión pública sobre China antes y durante la pandemia, así como en la “diplomacia de los cubrebocas” en América Latina. Se concluye que las alianzas estratégicas de carácter político y económico, y la política de “Una China”, son los factores predictivos más destacados en cuanto al origen, monto y destino de las donaciones. Sin embargo, también se observa un enfoque descentralizado y se dirige a objetivos como la transmisión de valores y el aumento de la legitimidad externa a nivel local. Especialmente con respecto a la relación entre los actores subnacionales chinos y los actores locales no estatales.

Palabras clave: China, América Latina, opinión pública, diplomacia de cubrebocas, asociaciones.

ABSTRACT: States seek to influence how they are perceived abroad in order to achieve a series of political and diplomatic goals. Facing a serious crisis on its international image derived from the COVID-19 pandemic, the Chinese government adopted a multi-pronged, multi-level strategy to counter negative claims and project an image of responsible power. This document reveals

certain patterns related to public opinion on China before and during the pandemic, as well as concerning the “mask diplomacy” in Latin America. It concludes that strategic partnerships of political and economic character, and the “One China Policy,” are the most salient factors predicting the assistance in terms of origin, amount and destination. Nonetheless, the mask diplomacy also displays an improvised approach attending to other aims such as the transmission of values and to obtain external legitimacy at the local level. The latter mainly concerning Chinese subnational actors’ engagement with non-state local actors in the region.

Keywords: China, Latin America, public opinion, mask diplomacy, associations.

1. Introducción

Desde comezos da pandemia do Covid-19 que se orixinou en Wuhan, China, en decembro de 2019, a orixe do virus e os temas relacionados co mal manexo da situación, sobresaíron no discurso internacional e medios de comunicación (Lin, 2021). Historicamente, as pandemias foron atribuídas a “outros,” en especial en termos de procesos de racialización (Dionne e Turkmen, 2020; Blumer, 1958).¹ De maneira que, un shock externo ou crise transnacional deste tipo pode non só converterse nun risco para a reputación dun estado, senón tamén aturdir as súas habilidades para corrixir representacións negativas ou distorsionadas da súa imaxe nacional (Wilson, 2015) ou para lidar coa estigmatización da súa poboación (Adler, 2014), en especial se o debate circula ao longo do espectro de culpabilidade.

De maneira paralela, a pesar de ser diversos os temas específicos de enfoque, gran parte da literatura sobre o poder brando (Nye, 1990; 2008), status internacional (Szondi, 2009), marca-país e diplomacia pública (Van Ham, 2011; Evans e Steven, 2008) converxen nun punto esencial: os estados buscan influír como son percibidos no exterior —isto tanto entre as elites como entre a poboación en xeral— (Allan et al., 2018). Así, ao tempo en que a imaxe se converteu nun aspecto importante na diplomacia pública como canle para avanzar os intereses, xa sexan económicos, políticos ou sociais, os estados puxeron unha gran cantidade de recursos, salientando unha variedade de estratexias para amosar unha imaxe non só positiva, senón unha máis guiada e presentada estratexicamente (Nye, 2004).

No contexto da pandemia, ao tempo que China se enfrontou a unha seria crise na súa imaxe internacional, o goberno chinés puxo en marcha un programa de asistencia que os medios de comunicación denominaron “diplomacia das máscaras” e que ultimamente pode verse como un tipo de cooperación que busca presentar a China como membro responsable do sistema internacional e contrarrestar percepcións negativas. Simultaneamente, xa desde finais da década do 2000, o goberno chinés recoñeceu aos chineses da diáspora como medios clave na promoción da súa imaxe no exterior e a xeración de pontes sociais (Liu e Van Dongen, 2016; Thuno, 2018), promovendo a creación de mecanismos institucionais de relacionamento coa diáspora e a súa integración nos países destino. Isto co obxectivo de fortalecer tanto o seu

1 A teimosía do expresidente estadounidense Donald Trump en referirse á Covid-19 como “o virus chinés” é unha manifestación desa tendencia.

interese como a súa capacidade para “servir a China desde o exterior” (*weiguó fuwu*) (Portes e Armony, 2016).

Neste sentido, o presente documento converxe nestas tres liñas de investigación e enfócase en contestar as seguintes preguntas: *viuse afectada a imaxe de China no exterior derivada da pandemia do Covid-19?*; e, considerando que China debeu priorizar a quen dar asistencia no marco da “diplomacia das máscaras,” *que tipo de factores ou intereses guiaron a axuda pandémica ofrecida por China?* A investigación enfócase na rexión de América Latina, permitindo centrar o noso interese no último tema mencionado e así: a) discernir en maior grao entre a variedade de actores chineses involucrados como “doantes” e b) explorar a dinámica *bottom up* que nalgúns casos xorde entre actores subnacionais chineses e a diáspora chinesa —mediante as asociacións chinesas locais— na aplicación de políticas do goberno central chinés.

Atopamos que ademais de guiarse por alianzas estratéxicas políticas e económicas e a adherencia á política de “Unha Soa China,” a “diplomacia das máscaras” tamén presenta un enfoque *descentralizado* ao moverse máis abaixo na escala subnacional e *improvisada* ao respecto de actores non estatais. É dicir, con gobernos provinciais, municipais e asociacións chinesas actuando onde e cando as oportunidades xorden —en moitas ocasións cooperando entre elas para xestionar as doazóns— e sendo guiados por un armazón da política do goberno central chinés e os seus propios intereses. Isto co obxectivo non só de minimizar os rumbos representativos en detrimento de China e da súa poboación dentro e fóra do país como parte dunha política do goberno central (Ceccagno e Thuno, 2022); senón tamén buscando obter un maior recoñecemento por parte do goberno chinés e a nivel local no país destino. Ambas as consideracións finalmente habilitan o seu acceso a recursos e oportunidades (Oul M, 2012; Jordan, 2015).

O documento está integrado por cinco apartados. A seguinte sección analiza a percepción sobre China previa, durante e despois da primeira onda pandémica, isto cun enfoque especial en América Latina. O terceiro apartado dá unha breve referencia sobre a “diplomacia das máscaras” posta en marcha polo goberno chinés na rexión e desentraña certos patróns con relación ás fontes da axuda pandémica e principais destinos. Despois descríbese o fenómeno da inserción de actores locais non estatais na diplomacia das máscaras, seguido dunha discusión sobre como algunhas asociacións chinesas en México funcionaron como fonte ou canles para a asistencia chinesa. Finalmente, enuméranse as conclusións.

2. Imaxe de China no exterior e a pandemia COVID-19

Construír unha boa reputación no exterior beneficia aos estados de moitas maneiras. En termos prácticos, pode promover a un país como un destino atractivo para o investimento, asistencia, mobilidade profesional ou turismo (Bush and Zetterberg, 2021), reflectindo o impacto da globalización sobre a maneira na que os países interactúan. Así mesmo, pode axudar a incrementar a lexitimidade ao interior ao demostrar á poboación que o estado representa un modelo atractivo para audiencias estranxeiras (Hoffmann, 2015; Kowalski, 2021). Por extensión, para as grandes potencias, ter unha imaxe positiva no exterior permítelles amplificar a súa voz en preferencias normativas no sistema internacional e, por tanto, asegurar maior consideración en temas de importancia para eles (Ambrosio, 2010).

China non é estraña ao entendemento e esforzos por construír unha boa imaxe internacional e contrarrestar narrativas negativas (Tsai, 2017; Brady, 2015; Sayama, 2016). Desde o período post-Mao, un dos motivos para moldear unha imaxe externa positiva tiña como base impulsar o seu crecemento e acumular poder sen ser percibido como unha ameaza para outros países (Brady, 2015). No entanto, nas últimas décadas, a política exterior chinesa converteuse en máis ambiciosa, buscando ter unha postura máis proactiva e impulsar a China como modelo e líder. Así, o presidente Xi Jinping puxo gran importancia no “poder brando” de China, en especial en fortalecer o seu poder discursivo e capacidade de comunicación, co obxectivo de transmitir unha imaxe pacífica, benevolente, e así minimizar a impresión de que China constitúe unha ameaza para os demais países (Zhao, 2015; 2016).

2.1 Percepción sobre China antes da pandemia COVID-19 en América Latina

Co obxectivo de obter unha visión máis matizada en canto á opinión pública sobre China en América Latina, faise referencia ás enquisas do: 1) *BBC World Service/GlobeScan*, 2) *Pew Research Center*; e 3) *Latinobarómetro*, todas aplicadas arredor de 1000 participantes por país. Para a enquisa *GlobeScan/BBC*, o tema que destaca é: a influencia de China no mundo. Para a do *Pew Research Center*, os temas son: opinión xeral sobre China, como a economía chinesa afecta ao país, e a confianza no presidente Xi Jinping. Finalmente, o *Latinobarómetro* reflicte: a opinión xeral sobre China e a capacidade de China para resolver problemas na rexión.

En canto ás percepcións sobre China previas á Covid-19, as primeiras dúas enquisas refírense a 2014 e 2017 xa que foron aplicadas ao maior número de países na rexión. Por motivos similares, os anos referidos polo *Latinobarómetro* son 2013 e 2015. En canto ás opinións post-Covid-19, tómase ao *Latinobarómetro* 2021, que baixo as limitantes impostas pola pandemia, concluíu un estudo de 10 países en América Latina —equivalentes ao 87% de representatividade—. Así mesmo, faise mención ás enquisas *Globescan* de 2020 e do *Pew Research Center* de 2020 e 2022, que aínda que non entrevisten a países da rexión, permite distinguir o impacto de choques externos na opinión pública, como no caso da pandemia.

Táboa 1. Opinión pública favorable sobre China en América Latina, 2014-2021

País	Enquisas							Media opinión
	GlobeScan		Pew Research		Latinobarómetro			
	2014	2017	2014	2017	2013	2015	2021*	Previo COVID-19
Argentina	45%	-	40%	41%	51%	49%	12%	45.2%
Bolivia	-	-	58%	-	48%	46%	20%	50.6%
Brasil	52%	45%	44%	52%	57%	48%	10%	49.6%
Chile	-	-	60%	51%	46%	52%	14%	52.2%
Colombia	-	-	38%	43%	43%	41%	17%	41.2%
Costa Rica	-	-	-	-	57%	63%	21%	60.0%

Ecuador	-	-	-	-	60%	53%	-	56.5%
O Salvador	-	-	48%	-	50%	44%	-	47.3%
Guatemala	-	-	-	-	52%	58%	28%	55.0%
Honduras	-	-	-	-	64%	56%	-	60.0%
México	33%	55%	43%	43%	48%	48%	28%	45.0%
Nicaragua	-	-	58%	-	50%	49%	-	52.3%
Panamá	-	-	-	-	45%	39%	-	42.0%
Paraguay	-	-	-	-	57%	25%	-	41.0%
Perú	54%	49%	56%	61%	55%	57%	-	55.3%
Uruguai	-	-	-	-	51%	43%	17%	47.0%
Venezuela	-	-	67%	52%	68%	60%	19%	61.7%

Fonte: Elaboración propia, baseado en BBC World Service (2014; 2017); Pew Research Center (2014; 2017); Latinobarómetro (2014; 2021); e BID (2016).

Nota s.: * Relativo ao 100% dividido entre a opinión sobre Estados Unidos, Alemaña, Rusia e China.

As enquisas indican que con anterioridade á pandemia da Covid-19, a media de opinión favorable sobre China na rexión era máis alta en Venezuela (61.7%), Costa Rica (60%), Honduras (60%), Ecuador (56.5%), Perú (53.5%), Guatemala (55%), Nicaragua (52.3%), Chile (52.2%) e Bolivia (50.6%). Non é o propósito deste documento investigar os distintos determinantes a nivel país da opinión pública sobre China, baseándonos no postulado da “hipótese de contacto” (Oliver e Wong, 2003; Yamagashi, 2001),² o baixo nivel de interacción entre ambas as comunidades, e tomando en conta que para entón recoñecían diplomáticamente a Taiwan, considérase que nos casos de Honduras, Guatemala e Nicaragua, é máis probable que a poboación se basee en heurísticas, estereotipos e os medios de comunicación para formar as súas preferencias (Balabanis et al., 2001; Kostova e Zaheer, 1999).

Así mesmo, debe mencionarse que outras explicacións para a opinión favorable sobre China no resto dos países mencionados pode ser que Perú, Costa Rica e Chile son socios comerciais importantes de China e asinaron un *Tratado de Libre Comercio* (TLC) con este, mentres que Venezuela, Brasil, Ecuador e Bolivia fortaleceron considerablemente os seus lazos de comercio e investimento con China en relación ao resto dos países de América Latina (IADB, 2016; Maggiorelli, 2017) —estes tamén son os principais destinos para o financiamento chinés na rexión—. Xia (2017) tamén sinala que estes países —fóra de Ecuador—, presentan un alto índice de dependencia de exportación con respecto de China.³

De maneira similar, despois dos primeiros gromos da pandemia Covid-19 en xaneiro de 2020, o ton máis positivo nos medios de comunicación reflectiuse no continente asiático

2 Esta hipótese observa a presenza de poboacións estranxeiras como unha oportunidade para que os membros do grupo dominante teñan experiencias de primeira man con diferentes persoas, que en determinadas condicións poden diminuír os prexuízos raciais.

3 Porén, Arxentina, Colombia, Uruguai e Panamá, que tamén presentan un alto índice de dependencia en materia de exportacións, presentan as opinións medias máis desfavorables.

—excluíndo a China—, seguido de África, moi probablemente porque moitos dos países nestas rexións ostentan relativamente boas relacións con China (Muller et al., 2021)⁴ tamén sinalan que o ton mediático negativo con respecto de China coincide cos índices máis altos en mortes relacionadas coa Covid-19, reafirmando que China sufríu un golpe na súa reputación derivada da pandemia. No entanto, cabe destacar que para xuño e agosto de 2020, o ton mediático comezouse a tornar máis positivo —en especial en África, Asia e Oceanía—, coincidindo cos esforzos da “diplomacia das máscaras” que se analizará máis adiante.

2.2 Percepción sobre China durante a pandemia COVID-19 en América Latina

En canto á opinión pública, esta pódese observar menos matizada, coincidindo o brote do virus cos índices máis altos de percepcións negativas sobre China ao longo de varios países en máis dunha década, reflectidas en enquisas á poboación aplicadas entre 2020 e 2021. En 2020, cando se comparaban 16 diferentes problemáticas que abarcaban temas socio-económicos, políticos e medioambientais, case o 70% dos participantes dunha mostra de 27 países⁵ sinalaban á pandemia Covid-19 como o máis serio de todos (Globescan, 2020) —arredor de 10 puntos por riba da pobreza extrema e o cambio climático—. Nesta mesma enquisa, arredor do 80% dos entrevistados aseguraba ser afectados de maneira persoal polo coronavirus.

A enquisa do *Pew Research Center* de 2020 (Silver et al., 2020) indicaba un máximo histórico en percepción negativa sobre China entre as economías avanzadas —todas por riba do 70% con opinións desfavorables—.⁶ Arredor do 60% do público opinaba que China desempeñara un mal traballo para lidar co coronavirus; xunto a que entre 2019 e 2020 a confianza no liderado do Presidente Xi Jinping en asuntos globais caeu en media 13 puntos —con todos os países entrevistados presentando arriba do 70% de opinión desfavorable—.⁷ Para a enquisa de 2022 (Silver et al., 2022) obsérvanse secuelas da pandemia na opinión de 18 países —ningún pertencente a África ou América Latina—,⁸ aínda que os temas máis saíntes foron as políticas sobre dereitos humanos —por riba do poder militar e competencia económica—.⁹ O interesante é que a pesar da percepción negativa sobre China case xeneralizada —excepcións son Singapur e Malaisia—, poucos opinan que as relacións entre os seus países e China son negativas.

En América Latina, o *Latinobarómetro* 2021 sinala que, entre o total de respostas nos 10 países entrevistados, só o 19% presenta unha opinión favorable sobre China —contra o 47% sobre Estados Unidos e o 43% sobre Alemaña—. Recoñécese a China por: a) o seu poder económico e militar, b) ciencia e educación, e c) desenvolvemento tecnolóxico, moi por riba da Unión

4 En América e Europa, o ton mediático foi máis negativo, especialmente entre xaneiro e abril de 2020.

5 Estados Unidos, Canadá, México, Brasil, Arxentina, Reino Unido, Alemaña, Francia, España, Italia, Suecia, China, Xapón, Corea do Sur, Singapur, India, Turquía, Arabia Saudita, Indonesia, Tailandia, Vietnam, Rusia, Kenia, Sudáfrica, Nixeria e Australia.

6 A enquisa realizouse en: Estados Unidos, Canadá, Suecia, Dinamarca, Reino Unido, Países Baixos, Bélxica, Italia, Alemaña, Francia, España, Xapón, Corea do Sur e Australia.

7 As opinións estaban divididas en Italia e España. Os prexuízos máis destacados contra China observáronse en Xapón, Corea do Sur, Australia, Dinamarca, Estados Unidos e Canadá.

8 Estados Unidos, Canadá, Suecia, Países Baixos, Alemaña, Reino Unido, Francia, Italia, España, Polonia, Hungría, Grecia, Xapón, Corea do Sur, Israel, Malaisia, Singapur e Australia.

9 Isto ocorre no contexto das recentes tensións entre China e Taiwán, as medidas estritas da política “Cero COVID” en China e a atención dos medios aos uigures.

Europea —e nos dous últimos temas, tamén por riba de Estados Unidos—; con todo, en :d) asistencia humanitaria e e) promoción da paz, a puntuación foi moi baixa —6% e 3% respectivamente, contra o 49% e 57% sobre a Unión Europea—. Así mesmo, só o 18% dos entrevistados opinou que China representaba o mellor socio en canto a saúde e vacinas —relativo á Unión Europea co 33% e Estados Unidos co 43%—. Aínda así, non se identifica unha opción única para o relacionamento nin se revelan grandes polarizacións intrarexionais. Máis aló, preséntase unha postura pragmática sobre o que cada xogador pode achegar.

En canto a percepcións a nivel país, México, Guatemala, Costa Rica e Bolivia son os que mellor cualifican a China, aínda que ningún excede o 30% de opinión pública favorable. Obsérvase tamén unha caída drástica na opinión pública sobre China en Venezuela e Chile. Sobre estes casos é conciso notar que a alza en percepción negativa en Venezuela dáse nun contexto no que xunto á inestabilidade política e social en país, ao redor de 100,000 chineses fuxiron debido á discriminación derivada do aumento de inmigración chinesa (Hei, 2017). Con respecto a Chile, o país tamén experimentou un aumento considerable en inmigración chinesa (Logan, 2009) e de residentes chineses doutros países na rexión —ex. Ecuador—, xerando notables tensións sociais.

3. A diplomacia chinesa multi-nivel das máscaras en América Latina

A tres meses de identificar o virus Covid-19 en Wuhan, China, en decembro de 2019, a Organización Mundial da Saúde declarou o virus como pandemia (OMS, 2020). Neste contexto, China despregou un programa de asistencia internacional denominado polos medios de comunicación como “diplomacia das máscaras” na cal a provisión de materiais, equipos, adestramento e expertos desempeñou un papel chave, aínda que a asistencia tomou moitas formas. Estes esforzos poden ser vistos como unha forma de “diplomacia en saúde global” ou un tipo de cooperación posta en marcha para promover a saúde ao mesmo tempo que ten obxectivos de política exterior non relacionados con esta (Fazal, 2020; Morgan e Zheng, 2019), dándolle así a China a oportunidade non só de contrarrestar as acusacións relacionadas coa orixe e propagación do virus, senón tamén de fortalecer o seu “poder brando” e proxectar unha imaxe como “membro responsable” do sistema internacional (Pu, 2019).

Relacionado co anterior, identificando unha mellora no ton mediático positivo global sobre China no verán de 2020, Muller et al. (2021) analizan os eventos individuais da diplomacia das máscaras a nivel país-semana até finais de xullo de 2020 reportados por medios de comunicación. Desta forma, rexistraron 592 eventos reportados nos medios ao longo de 158 países, atopando que a diplomacia das máscaras semella darlle un impulso a China sobre a súa imaxe no país receptor, aínda que o efecto non é permanente. En especial, os autores atopan grandes diferenzas entre os efectos do tipo de asistencia “material” e “non-material,” co primeiro tendo un maior efecto positivo nos países receptores en termos de persuasión.

Neste punto, faise referencia á base de datos sobre doazóns efectivamente realizadas —en equipo e materiais médicos— por parte de actores chineses a países de América Latina e o Caribe elaborada por Telias e Urdínez (2020). Devandito estudo toma en conta o período

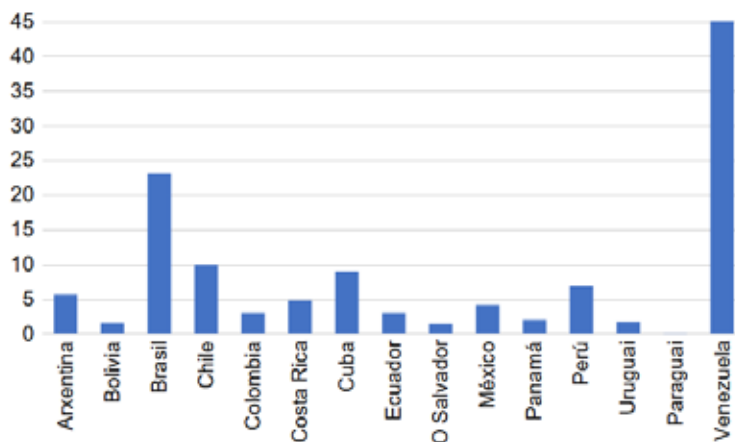
entre o 13 de febreiro e o 20 de xuño do 2020, correspondente á primeira onda da pandemia.¹⁰ De especial interese é que a base de datos clasifica aos doantes chineses en oito categorías:

- a) goberno central,
- b) gobernos provinciais,
- c) gobernos municipais,
- d) universidades chinesas,
- e) compañías chinesas (tanto públicas como privadas),
- f) fundacións privadas, e
- g) membros de asociacións da diáspora chinesa residindo no país receptor.

3.1 Destinos

Con respecto dos principais destinos na rexión para a asistencia chinesa relacionada coa pandemia, sobresaen Venezuela e Brasil, captando entre os diferentes tipos de doazóns o 37.4% e 19% respectivo do total de asistencia chinesa a eses 15 países. Nun segundo punto sobresaen Chile (8.2%), Perú (5.6%) e Arxentina (4.6%). Tomando en conta esta mostra, o valor en millóns de dólares da asistencia recibida por cada país relaciónase de maneira positiva cos índices de mortalidade derivadas do Covid-19 durante o período de marzo e xuño de 2020 (CEPAL, 2020). O anterior, en especial con respecto da relación valor de doazóns/índice de mortalidade por Covid-19 en Perú, Arxentina, Brasil e Chile.

Figura 1. Principais destinos para doazóns chinesas en América Latina

Fonte: Elaboración propia, baseado en Telias e Urdínez (2020).

No entanto, distínguense algunhas discrepancias entre os destinos para a asistencia pandémica. Entre as máis notorias, Paraguai e Venezuela sufriron niveis similares de mortalidade debido ao Covid-19; con todo, a asistencia chinesa a Paraguai foi mínima mentres que aquela dirixida cara a Venezuela foi a máis alta da rexión. A explicación máis directa sobre

¹⁰ A base de datos inclúe información referenciada a nivel de cidade, sobre doadores, datos, destinatarios e contido da axuda. Para comparar os prezos, estandarizaron os valores de cada tipo de axuda ao seu equivalente en dólares estadounidenses en función da súa compra en Alibaba.

este resultado é que mentres Venezuela desenvolveu lazos políticos fortes con China e é un dos principais destinos para o financiamento e investimento chinés na rexión, Paraguai é un dos países que aínda reconece diplomaticamente a Taiwan —os outros na rexión son Guatemala, Belice e Honduras; mentres que Panamá, Nicaragua e O Salvador romperon recentemente as súas relacións diplomáticas con Taiwan—.

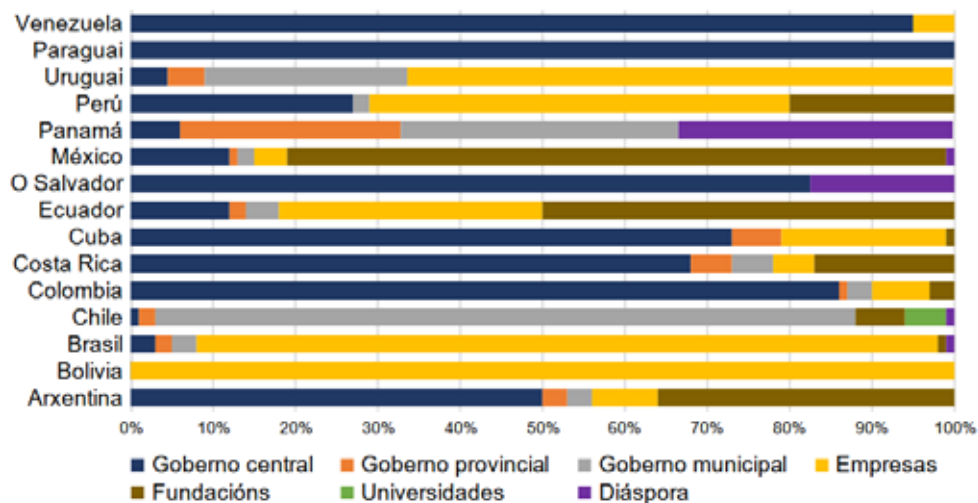
Outras discrepancias na relación mortalidade/doazóns preséntanse nos casos de Cuba e Costa Rica. Por exemplo, mentres que entre marzo e xuño de 2020 Chile presentou un índice de mortalidade moito máis alto que Cuba e Costa Rica, este tres países recibiron niveis similares de asistencia chinesa —aínda que foi relativamente menor en Costa Rica—. De novo, a afinidade política parece desempeñar un papel importante na localización de asistencia. O anterior xa que Cuba ten relacións políticas ben afianzadas con China e foi o primeiro país na rexión en outorgarlle o recoñecemento diplomático. Polo seu lado, nos últimos anos Costa Rica incrementou substancialmente as súas exportacións a China e o seu índice de dependencia debido á concentración de ítems, ademais de que é un dos tres países na rexión que asinaron un TLC con China.

Paralelamente, o estudo de Muller et al. (2021) a nivel global sinala que, na maioría das instancias, a diplomacia das máscaras non se presenta como unha resposta en directa relación coa alza en índices de mortalidade relacionados coa Covid-19 nos países receptores. Sobre o anterior, a pesar de que non se atopan diferenzas de acordo ao índice democrático, a aliñación de votos na *Asemblea Xeral de Nacións Unidas* (UNGA) preséntase como o predictor máis significativo. No entanto, máis alá de interpretar a diplomacia das máscaras como unha estratexia unificada e orquestrada de arriba cara abaixo polo goberno central, esta parécese máis a un enfoque multi-nivel e instintivo onde conflúen diversos actores chineses como se expón na seguinte sección.

3.2 Doantes

A pesar de que China estableceu en 2018 a súa propia axencia oficial para a asistencia, a *Axencia de Cooperación Internacional China* (CIDCA), este foi só un dos moitos actores involucrados na diplomacia das máscaras (ver Figura 2). A revisión da base de datos, en especial en termos da relación entre lugar/entidade de orixe en China e lugar/entidade de destino en América Latina, permite observar que a clave na aplicación da política posta en marcha polo goberno chinés e o seu alcance na rexión foi a gran adaptabilidade de China para tomar vantaxe de canles establecidas por diversos actores —tanto en China como nos países da rexión— para a vinculación e doazóns, permitindo formalizar a axuda pandémica en diferentes localizacións e a diferentes niveis na rexión.

Figura 2. Orixes das doazóns chinesas a América Latina (% do total)

Fonte: Elaboración propia, baseado en Telias e Urdínez (2020).

Por exemplo, con respecto dos principais destinos de acordo ao tipo de doante, Venezuela recibiu o 65% das doazóns do goberno central chinés á rexión, seguido de Cuba (10%). Cuba obtivo o 38% das doazóns provinciais, seguido de Costa Rica (25%) e Arxentina (13%). Costa Rica, Arxentina, Brasil e Chile en conxunto atraeron o 60% de doazóns de municipalidades en China. Brasil e Chile en conxunto recibiron o 75% do total de doazóns por parte de empresas. México obtivo o 20% das doazóns de fundacións, seguido por Arxentina (13%). Finalmente, Chile obtivo o 86% e Brasil o 11% de doazóns da diáspora chinesa. Así, en canto ás doazóns por parte do goberno chinés central e provinciais distínguese unha predisposición pola reafirmación de alianzas estratéxicas primordialmente de carácter político; mentres que, ao moverse máis abaixo no nivel subnacional, sobresaen intereses económicos e culturais.

En canto ao valor das doazóns a nivel rexional, o goberno central de China—incluíndo as respectivas embaixadas— preséntase como a principal fonte de asistencia pandémica na rexión cubrindo máis do 45% do total. O conxunto de empresas estatais *Chery*, *Sinopec*, *China Three Gorges* (CTG), *China National Offshore Oil Corporation* (CNOOC), *Baosteel*, *China Molybdenum* (CMOC) e *ME HECO*, que contribuíron con máis do 25% do total de investimento chinés na rexión desde 2000 (Dussel, 2021), representaron ao redor do 21% do total de asistencia pandémica. Polo seu lado, as empresas privadas *Yutong* e *Huawei* representaron o 2.5%. A *Fundación Jack Ma*—creada polo fundador de Alibaba en 2015— achegou arriba do 12% do total. Finalmente, destacan as achegas do goberno provincial de Henan e a *Asociación Chinesa Benevolente*—coas súas ramas en distintos países—, representando o 0.6% do total de asistencia cada un.¹¹

Mentres é evidente que as empresas chinesas asistiron a aquelas localidades onde se fortaleceu o comercio bilateral, concentran investimentos ou construíron as súas propias plantas

¹¹ Telias e Urdínez (2020) rexistraron doazóns de 85 empresas chinesas, tanto públicas como privadas.

—ex. Bolivia, Brasil, Ecuador, Perú e Uruguai—, a participación de actores subnacionais —governos provinciais e municipais—, e non estatais —fundacións, universidades, diáspora—, na diplomacia das máscaras presenta dinámicas interesantes para observar cambios nas relacións de China con América Latina. O anterior é de gran importancia porque este novo modelo de diplomacia de varias capas e multinivel, ao tempo que permitiu que actores subnacionais obtían maior presenza en asuntos externos (Araya, 2020; Jian et al., 2010), logrou avanzar simultaneamente os obxectivos de China para: a) relacionarse máis extensivamente cos mercados, b) moldear a opinión externa sobre China, e c) obter respaldo na súa política de “Unha Soa China.”

Xa desde a década de 2010 pode observarse como debido á natureza complexa e fragmentada da política interna e a contorna de gobernanza dos países da rexión, o goberno central, actores comerciais e institucións cuasi-gubernamentais chinesas confluíron no desenvolvemento dun enfoque por varias fronteiras e niveis para expandir as canles por medio das cales actores chineses poden relacionarse con América Latina a nivel rexional, nacional e local (Myers, 2020). Desta forma, algúns gobernos locais e empresas multinacionais chinesas, estiveron relacionándose con actores locais en América Latina, xerando unha gran variedade de acordos comerciais exitosos e outras formas de cooperación (Lau, 2022). Nesta dinámica, distínguese que o relacionamento tanto en temas políticos como económicos a nivel nacional guiado pola política do goberno central chinés priorízase en países de América Latina con autoridade consolidada.

No entanto, moitos outros acordos institucionais para o relacionamento a nivel local xurdiron nos últimos anos, tales como a *Asociación de Empresas Chinesas* en Perú ou a *Asociación de Empresarios Zhonghua* en México, o *Foro de Cooperación entre Governos Locais China-América Latina e o Caribe*¹² ou os acordos de irmandamento entre cidades e provincias, os cales xeraron numerosas colaboracións produtivas.¹³ Así mesmo, debido ao seu peso económico, algunhas provincias e municipalidades tamén desenvolveron lazos con gobernos de América Latina.¹⁴ No contexto da pandemia, a demais de Henan, outras provincias moi activas en América Latina foron Fujian, Jiangsu, Sichuan, Shanxi e Hangzhou. A nivel de municipalidades, destacan Shanghái —en Panamá, Ecuador, Arxentina e Brasil—, e Chongqing —en Costa Rica, Ecuador, Arxentina e Uruguai—.

Analogamente, a nivel subnacional, o relacionamento destes actores no marco da diplomacia das máscaras é relativamente improvisado, con institucións cuasi-gubernamentais, provincias e municipalidades relacionándose con localidades na rexión onde e cando as oportunidades xorden. Nisto, son dotados de certo grao de autonomía —aínda que guiados por un armazón dos seus propios intereses e a política do goberno central—.¹⁵ De maneira que, ao observar a relación entre doantes subnacionais e o destino da axuda pandémica, conclúense dous factores sobresaíntes: a) o establecemento de acordos de irmandamento, e b) a presenza

12 A Asociación do Pobo Chinés para a Amizade con Países Estranxeiros (CPAFFC) é responsable de eventos rexionais a gran escala como este.

13 A nivel comercial e cultural, son exemplos as asociacións entre Nanjing e Concepción, Chile; Qingdao e Puerto Mont, Chile; e Tongling e Antofagasta, Chile.

14 É o caso do goberno de Shanghai, que recibiu delegacións de Latinoamérica para debater sobre a cooperación en tecnoloxía, comercio, educación e cultura.

15 Unha excepción é o desenvolvemento de acordos de irmandamento de cidades xa que o goberno central chinés, a través da CPAFFC, mantén un control considerable sobre este tipo de relacións.

de consulados en provincias de China Continental. Con todo, neste mesmo escenario, non só as embaixadas chinesas ou gobernos locais en América Latina foron instrumentais para distribuír a axuda pandémica ou conectar a doantes en China con localidades na rexión, senón tamén debe destacarse o papel das asociacións chinesas locais.

4. Inserción de actores locais non estatais como canles para doazóns chinesas durante a pandemia COVID-19

Na condución da diplomacia das máscaras, China tomou vantaxe do coñecemento, experiencia e lazos que provincias, municipalidades, empresas, fundacións, universidades e comunidades da diáspora forxaron en cada país para alcanzar un maior fluxo e visibilidade na entrega de doazóns. Centrándonos nas doazóns por parte de fundacións e a diáspora chinesa, destacan como principais destinos: Perú, Panamá, México, O Salvador, Ecuador, Costa Rica, Chile, Brasil e Arxentina. Destes países, Perú, Brasil, Panamá, Arxentina, México e Costa Rica, nesa orde, sobresaen polo tamaño da súa poboación chinesa relativo á rexión. En canto ao número de asociacións chinesas, Brasil presenta o maior número con aproximadamente 83 de diversa índole, seguido por Arxentina (80), México (63), Perú (36), Panamá (35), Costa Rica (32), Chile (27) e Ecuador (25) (Lau, 2022).

Por unha banda, algúns líderes da diáspora e asociacións lograron tecer unha rede de nodos de influencia apuntando en diferentes direccións que os converteron en actores chave na sociedade —política e negocios— de certos países de América Latina. Existen asociacións que inicialmente parecen responder a intereses étnicos —como as *asociacións Kaiping* ou *Fujian*— ou a propósitos de difusión cultural e integración social —como a *Asociación China-Perú*—; con todo, foron moi activas na persecución dunha variedade de obxectivos e en empregar como canles para o goberno e institucións cuasi-gobernamentais chinesas co propósito de fortalecer as relacións bilaterais. Así, nalgúns países e baixo certas condicións, a diáspora, a través das súas asociacións, actuaron como pontes para o desenvolvemento de negocios bilaterais (Myers, 2020; Lau, 2022). Isto a través do apoio loxístico e de vinculación á actividade empresarial chinesa no seu país, avogando pola expansión de relacións comerciais e de cooperación con China.

Doutra banda, a diáspora foi un comunicador da imaxe de China no exterior. Por exemplo, investigando o caso de Brasil, Cheng (2012) destaca que a diáspora amosouse como dilixente, benevolente, nobre, traballadora e económica, conferíndolle gran importancia á familia, a educación e á harmonía. De acordo con isto, mentres o status económico desempeña un papel importante no relacionamento e construción de pontes sociais, a diáspora chinesa logrou non só expandir o seu posicionamento e diminuír os elementos de discriminación, senón tamén promoveu a confianza entre ambas as comunidades e a noción de “desenvolvemento en común.” Más alá da organización de eventos culturais, os chineses en Brasil de maneira regular contribúen con doazóns para caridade nas cales veciñanzas pobres, casas fogar e hospitais referendaron a súa simpatía e apoio.¹⁶

16 Por exemplo, en 2011, cando Río de Xaneiro, Sao Paulo e outras cidades sufriron inundacións, a Asociación Benevolente China en Brasil, a Asociación de Brasileiros chineses e a Asociación para a Prounificación Pacífica, entre outras, fixeron importantes doazóns.

No contexto da pandemia, as asociacións chinesas en Brasil doaron en conxunto \$460 mil dólares —catro veces máis que aquelas por o goberno central—. Sobre este punto, tamén se observa unha relación próxima entre o status económico da comunidade chinesa respectiva en cada país e a mobilización de asociacións chinesas na diplomacia das máscaras. Se tomáramos en conta como referencia o volume de remesas a China e a poboación chinesa no país ademais da cantidade de asociacións chinesas locais de negocios, as comunidades chinesas en Brasil, Panamá, Arxentina, Chile, Costa Rica e México sobresaen en relación a aqueles outros países da rexión (Lau, 2022). Así, outros exemplos notorios da actividade de asociacións chinesas de carácter de negocios na rexión son as doazóns da *Asociación Fujian* en Arxentina (ArgenChina, 2020) e a *Asociación Zhongshan* en Costa Rica (Xinhua, 2020).¹⁷

En Panamá, a pesar de que as doazóns feitas ou xestionadas por asociacións están tabuladas como “provinciais” na base de datos, destacan aquelas por parte da *Asociación Fujian* —preto de \$12 mil dólares— e de diversas *Comunidades Chinas* no país —máis de \$165 mil dólares—. En Chile, ademais da doazón de empresarios chineses de máis de \$5 millóns de dólares, sendo o mesmo caso, destacan as doazóns da *Asociación de Mercantes Lishui* en Santiago —\$24 mil dólares—, e das *Cámaras de Comercio Wenzhou* e *Zhejiang* —\$48 mil dólares—. Pola súa banda, en México, ademais da cuantiosa doazón por parte da *Asociación de Empresarios Zhonghua* —ao redor de \$235 mil dólares—, a *Cámara de Comercio de Jiangsu* —catalogada como provincial—, integrada por empresarios chineses residentes en México, doou \$4 mil dólares.

Outra característica interesante no envolvimento das asociacións chinesas na rexión durante a pandemia é o papel que poden chegar a desempeñar na competencia diplomática con Taiwan. Aquí destácanse os casos de Paraguai e Panamá. En Paraguai, un dos países nos que a asistencia chinesa foi case nula, a gran maioría de asociacións chinesas son taiwanesas. Sobre isto, por unha banda, a competencia diplomática entre China e Taiwan dividiu á comunidade chinesa no país, con cada grupo sendo particularmente activo en promover un discurso negativo do outro por medio das súas asociacións —en especial durante a pandemia— (A Nación, 2020; 2021; Hoxe, 2019). Polo outro, isto ocasionou friccións entre a elite paraguaia debido á preferencia dun segmento por desenvolver unha relación política máis próxima con China para mellorar as súas oportunidades económicas (Romeu e Dalbosco, 2020; Última Hora, 2021) así tamén como para obter asistencia debido á crise das vacinas (Knecht, 2021).

Esta situación é similar en Panamá, onde a opinión pública sobre China foi en xeral desfavorable, a pesar de presentar unha variedade de asociacións e unha poboación de orixe chinesa que podería chegar a 3.5% do seu total. Sobre isto, cabe destacar que Panamá cambiou o seu recoñecemento diplomático a China en 2017. Así, ademais do recente aumento descomunal en inmigración chinesa que incrementou as tensións ao interior, a gran maioría das asociacións máis antigas e consolidadas son taiwanesas e os chineses neste país foron por décadas o branco de esforzos tanto de China como Taiwán na súa competencia diplomática. Neste sentido, é interesante observar como as doazóns da diáspora chinesa —e de municipalidades—, sobresaen en

17 En Ecuador e Perú, a situación económica da comunidade chinesa correspóndese coa media entre a mostra de 18 países. Así, seguindo unha lóxica similar, en Ecuador destaca a doazón da Asociación Benevolente China (Soria, 2020); e no Perú, o do municipio de Zhongshan —xestionado pola Asociación Zhongshan— e a Cámara Xeral de Comercio de Zhejiang.

termos da relación entre o valor económico e a configuración de asistencia por tipo de doantes que existe noutros países, moi probablemente co obxectivo de redirixir o discurso sobre China ao interior non só no contexto da pandemia.

4.1 O papel das asociacións chinesas en México

A pesar de que as contribucións das asociacións chinesas en México foron considerablemente menores que a realizada pola *Fundación Jack Ma* ou daquelas por asociacións chinesas noutros países —ex. Panamá, Brasil, Chile—, a diplomacia das máscaras reflicte a gradual diversificación na vinculación entre China e México, ao mesmo tempo que pon en evidencia o aumento do activismo cívico da comunidade chinesa no país durante a última década. En México rexistráronse pouco máis de \$242 mil dólares en doazóns provenientes da *Asociación para a Promoción de Amizade China-México* en Tijuana, B.C.N.; e da *Comunidade Chinesa en México*, a *Asociación de Empresarios Zhonghua*, a *Asociación de Xornalistas Chineses* e a *Fundación Dragón na Cidade de México*, ambas as entidades as que presentan o maior número de asociacións chinesas e poboación chinesa no país (Lau, 2022).

No entanto, tamén deben considerarse na discusión as doazóns da provincia de Fujian a Jalisco e da municipalidade de Dujiangyan, Sichuan a Iucatán, ambos produto de irmandamentos e que en conxunto corresponden a \$24 mil dólares —moi por riba das doazóns do goberno central—. A continuación descríbese a participación de asociacións chinesas nestes estados previo e durante a pandemia Covid-19. O primeiro é un exemplo da dinámica de reciprocidade que xorde entre a comunidade chinesa local e os gobernos municipais, apoiada polo fortalecemento do capital social de vínculo entre a mesma comunidade chinesa e o desenvolvemento de pontes coa poboación local; mentres que o segundo constitúe un relacionamento apoiado na expansión de lazos comerciais a nivel local e o desenvolvemento de vínculos máis directos con institucións e actores políticos en China.

4.2 A Confederación de Asociacións Chinesas de Guadalaxara

En termos de vinculación coa comunidade chinesa, esta asociación ostenta dous obxectivos principais: a) o rescate e difusión de memoria histórica; e b) a procura de oportunidades de emprego. Sobre o último, un labor importante da asociación é promover a asistencia mutua entre os membros da comunidade chinesa para integrarse dentro doutras esferas máis aló da industria hostelera. Estes obxectivos vincúlanse co propósito de integración dos chineses, facilitar o seu escalamento social e promover unha imaxe positiva por medio do traballo arduo e autosuficiencia económica. Así mesmo, no proceso de consolidación da comunidade, a asociación puxo en marcha un programa de “Semana de Saúde/Día de Saúde” no cal levan unidades médicas móbiles fóra de restaurantes chineses en Guadalaxara para dar servizo médico e proporcionar probas de laboratorio gratúitas aos chineses,¹⁸ sendo ademais peza chave na súa mobilización durante a pandemia Covid-19.

¹⁸ Estímase que a través deste programa realizáronse máis de 2.000 probas de laboratorio.

Con respecto da construción de pontes coa poboación local, máis alá da organización e participación en eventos culturais en varios niveis, a CACG fixo doazóns para diversas causas. Durante a pandemia, doou máscaras e termómetros aos municipios de Guadalajara e Zapopan, a departamentos de policía e oficinas de migración, a un hospital do IMSS e a Casa fogar María Teresa. Tal como Jeanett Woong, conselleira política da asociación comenta, esta “boa vontade xorde da gratitude e simpatía que ten a comunidade chinesa por estas institucións.” Como resposta, en agradecemento polos seus servizos á comunidade, son regularmente convidados ás cerimonias de inauguración de escolas e hospitais ou a eventos de gobernos locais. Así, ao mesmo tempo, este labor evolucionou na aprobación e relacionamento próximo con gobernos municipais e deputados, así tamén como con delegados en saúde, seguridade, migración e xudiciais.

No entanto, faise notar que na súa vinculación con institucións do goberno chinés ou cuasi-gobernamentais, o contacto directo é mínimo —incluíndo aquel con a embaixada chinesa en México—. O anterior pode ser debido ao seu establecemento relativamente recente e a que a pesar de contar cunha boa reputación na sociedade e gobernos de Zapopan e Guadalajara, esta sinerxía vertical non está presente con respecto do goberno estatal e federal mexicanos. O seguinte caso, pola contra, representa un exemplo de activismo diplomático e comercial da comunidade chinesa a nivel local que como resultado pode chegar a xerar maiores rutas e puntos de encontro para fortalecer lazos colaborativos con actores políticos subnacionais chineses. Baixo estas condicións, a seguinte asociación puido habilitar e xestionar a doazón por parte de devanditos actores en China.

4.3 A Asociación Chinesa Península de Iucatán

Debido á súa localización xeográfica, Iucatán é un punto estratéxico para a redistribución de bens á costa este de Estados Unidos, o Caribe e Europa.¹⁹ Ademias, de acordo con Bai Yi, representante desta asociación, nos últimos anos incrementouse a migración chinesa á península, chegando por motivos comerciais. Neste contexto, el foi un nodo clave para vincular actores comerciais e políticos de ambos os lados. Destacando o establecemento de relacións próximas con gobernos locais e diversas industrias da península, por unha banda; e con actores provinciais e municipais en China, pola outra. O anterior en gran parte débese a que esta asociación integraron un corpo de tradutores; conselleiros culturais, sociais, políticos, legais e económicos; xestores de comunicación, entre outras ben delineadas áreas de traballo que permitiron fortalecer as relacións bilaterais subnacionais.

Desta maneira, debido á súa ampla experiencia de vinculación, durante a pandemia a asociación xestionou a doazón de 10,000 máscaras para Dzidzantún, Iucatán da súa cidade irmá en China: Duijiangyan, Sichuan. Meses antes, Bai Yi promovera o irmandamento de ambas as cidades co obxectivo de xerar intercambios culturais, económicos e diplomáticos. Outros irmandamentos que xurdiron polo acompañamento da ACPY son: a) Mérida, Iucatán e Chengdu, Sichuan; b) Mérida, Iucatán e Shangrao, Jiangxi; c) o Distrito Chenghua en Chengdu, Sichuan e Progreso, Iucatán —para o cal o primeiro doou ao redor de 12,000 máscaras—; e d) entre

19 A primeira empresa chinesa instalada en Iucatán, Dong Fang Apparel, comezou a funcionar en 1997 como unha fábrica téxtil orientada á exportación. En 2020 xa había unhas 30 empresas chinesas, aínda que tendo en conta aquelas con participación de investidores mexicanos ou creadas por chineses mexicanos, podería chegar ás 200.

Iucatán e a Provincia de Sichuan. Ademais do fluxo de asistencia pandémica, os irmandamentos xeraron unha promoción extensiva de Iucatán en Sichuan, o cal atraeu un gran número de turistas e empresarios.

5. Conclusión

A asociación de China coa pandemia do COVID-19 causoulle un dano reputacional durante os primeiros meses de 2020 tomando en conta o ton mediático e enquisas de opinión pública a nivel global. Mentres o ton mediático negativo exacerbase poucas semanas despois de que o número de mortes derivado da Covid-19 aumentase nalgúns países, a opinión pública tornouse especialmente desfavorable en países con índices altos de mortalidade. En América Latina, no entanto, a opinión sobre China foi menos matizada.

Neste contexto Beijing puxo en marcha a diplomacia das máscaras, a cal non só lle deu a oportunidade de contrarrestar as acusacións relacionadas coa orixe do virus, senón tamén de fortalecer o seu poder brando e proxectar unha imaxe como membro responsable do sistema internacional. No entanto, tomando en conta o aumento drástico en infeccións por Covid-19 ao redor do mundo a principios de 2020 e o desabastecemento de materiais e equipo médico para combater a pandemia nalgúns países, China tivo que priorizar a quen achegar asistencia. Por tanto, ao mesmo tempo, unha análise de preto á diplomacia das máscaras suxire que se presenta como unha oportunidade para reafirmar algúns obxectivos políticos e diplomáticos na rexión.

Ademais do fortalecemento de afinidades políticas con algúns países —ex. Venezuela, Cuba—, é evidente que a diplomacia das máscaras guiouse por tres intereses estratéxicos de China na rexión: a) como área de competencia diplomática con Taiwan —cunha gran porcentaxe de doazóns por parte do goberno central ao Salvador despois do cambio en recoñecemento diplomático; e o case nulo apoio que recibiu Paraguai, Honduras, Nicaragua e Guatemala—, b) como fonte de materias primas —ex. Ecuador, Bolivia—, e c) como mercado de exportación e para a internacionalización das súas empresas —ex. Arxentina, Brasil—, todos estes elementos sostendo as prioridades do goberno chinés de manter o crecemento económico e lexítimar o seu réxime ao interior (Lau, *forthcoming*).

Deste xeito, a categorización como aliados estratéxicos tanto política como economicamente e a adherencia á política de “Unha Soa China” son importantes determinantes para a asistencia por parte non só do goberno central, senón tamén de empresas, provincias e municipalidades. No entanto, nestes esforzos, obsérvase tamén un enfoque *bottom up* circunstancial e atendendo a outros obxectivos, tales como: d) a transmisión de valores e reciprocidade, e aumentar a lexitimidade externa a nivel local. Isto en especial en canto ás doazóns por parte de fundacións, asociacións e mesmo de provincias e municipalidades, quen incrementaron a súa presenza en asuntos externos e son dotadas de certo grao de autonomía nas súas relacións exteriores —aínda que guiados por un armazón dos seus propios intereses e a política do goberno central—.

Nesta dinámica a nivel subnacional, debe destacarse tamén o papel de actores locais e de membros da diáspora chinesa no país para aproveitar a súa experiencia e vínculos forxados co obxectivo de facer eles mesmos, habilitar ou xestionar doazóns por parte de actores en Chi-

na —e.g. provincias, municipalidades e outras asociacións—. Analizando o caso de México, unha avenida identificada para devanditos obxectivos xorde dunha dinámica de reciprocidade entre a comunidade chinesa local e os gobernos municipais, apoiada no fortalecemento de vínculos entre a mesma comunidade chinesa e o desenvolvemento de pontes coa poboación local. Outra avenida constitúe o relacionamento apoiado nos lazos comerciais a nivel local e con respecto de institucións e actores políticos en China.

Este documento expón temas sobre o manexo da imaxe internacional. Por unha banda, sobre iso, pon en evidencia o nivel de descentralización que pode chegar a ter a aplicación de políticas impulsadas polo goberno central e o relacionamento chinés coa rexión, mesmo en asuntos chave para a lexitimidade externa —e interna— do réxime.

Doutra banda, nestes esforzos, resulta interesante observar como a diáspora chinesa, a través das súas asociacións, actuou como un conduto para a diplomacia pública, e no contexto da pandemia, en saúde. Desta forma, demóstrase como vínculos desenvolvidos por actores locais para certos fins prácticos poden evolucionar e tomar outros propósitos na area internacional.

Nifta Suguey Lau Ibarias, Investigadora Posdoutoral do Centro de Estudos sobre China e Asia-Pacífico da Universidad del Pacífico (Perú). Doutora en Política Internacional por parte do Departamento de Relacións Internacionais e Asuntos Públicos da Universidade de Fudan (China). Obtivo a súa Maestría en Política (Política China, Política Exterior e Relacións Internacionais) por parte da Universidade de Tsinghua (China), e a súa Licenciatura en Relacións Internacionais por parte da Benemérita Universidade Autónoma de Puebla.
niftalau@gmail.com

Referencias

- ADLER, R. (2014). “Stigma Management in International Relations: Transgressive Identities, Norms and Order in International Society.” *International Organization* 68(1): 143-176.
- ALLAN, B., VUCETIC, S., y HOPF, T. (2018). “The Distribution of Identity and the Future of International Order: China’s Hegemonic Prospects.” *International Organization* 72(4): 839-869.
- AMBROSIO, T. (2010). “Constructing a Framework of Authoritarian Diffusion: Concepts, Dynamics, and Future Research.” *International Studies Perspectives* 11(4): 375-392.
- ARAYA, I. (8 de octubre de 2020). “La Diplomacia Multinivel Digital entre China y AlyC.” *People Daily*. <http://spanish.peopledaily.com.cn/n3/2020/0810/c31617-9720063.html>
- ArgenChina. (6 de abril de 2021). “Más Donaciones de las Asociaciones de Fujian a los Chinos de Ultramar.” *NewsArgenChina*. <https://newsargenchina.ar/contenido/278/mas-donaciones-de-las-asociaciones-de-fujian-a-los-chinos-de-ultramar>
- BALABANIS, G., DIAMANTOPOULOS, A., DENTISTE, R., y MELEWAR, T. (2001). “The Impact of Nationalism, Patriotism and Internationalism on Consumer Ethnocentric Tendencies.” *Journal of International Business Studies* 32(1): 157-175.
- Banco Interamericano de Desarrollo (BID). (26 de mayo de 2016). “Qué Pensamos sobre China.” *Conexión INTAL*. <https://conexionintal.iadb.org/2016/05/26/que-pensamos-sobre-china/>
- BBC World Service. (3 de junio de 2014). “Negative views of Russia on the Rise.” *BBC News*. <http://downloads.bbc.co.uk/mediacentre/country-rating-poll.pdf>
- BBC World Service. (4 de julio de 2017). “Sharp Drop in World Views of US, UK: Global Poll.” *Globescan*. <https://globescan.com/2017/07/04/sharp-drop-in-world-views-of-us-uk-global-poll/>
- BLUMER, H. (1958). “Race Prejudice as a Sense of Group Position.” *Pacific Sociological Review* 1(1): 3-7.
- BRADY, A. (2015). “China’s Foreign Propaganda Machine.” *Journal of Democracy* 26(4): 51-59.
- BUSH, S., y ZETTERBERG, P. (2021). “Gender Quotas and International Reputation.” *American Journal of Political Science* 65(2): 326-341.
- CECCAGNO, A., y THUNO, M. (2022). “Digitized Diaspora Governance during the COVID-19 Pandemic: China’s Diaspora Mobilization and Chinese Migrant Responses in Italy.” *Global Networks*: 1-16.
- CHENG, J. (2012). “Sobre el Papel de los Chinos de Ultramar en el Avance del Poder Blando de China en Brasil.” *Orientando: Temas de Asia Oriental, Sociedad, Cultura y Economía* 2(4).
- Comisión Económica para América Latina y el Caribe (CEPAL). (2020). “Mortalidad por COVID-19: Evidencias y Escenarios.” *Observatorio Demográfico*. Naciones Unidas.
- DIONNE, K., y TURKMEN, F. (2020). “The Politics of Pandemic Othering: Putting COVID-19 in Global and Historical Context.” *International Organization* 74(1): 213-230.
- DUSSEL, E. (2021). *Monitor of Chinese OFDI in LAC*. Red ALC-China.

- EVANS, A., y STEVEN, D. (2008). “Towards a Theory of Influence for Twenty-First Century Foreign Policy: Public Diplomacy in a Globalized World.” *Global Dashboard*. https://globaldashboard.org/wp-content/uploads/2008/07/Towards_a_theory_of_influence.pdf
- FAZAL, T. (2020). “Health Diplomacy in Pandemical Times.” *International Organization* 74(1): 78-97.
- Globescan. (10 de setembro de 2020). “New Global Poll Documents the Pandemic’s Impact on Inequality.” *Globescan*. <https://globescan.com/2020/09/10/global-poll-pandemic-impact-inequality/>
- HE, H. (2 de Agosto de 2017). “Dreamland or Homeland: The Venezuelan Chinese Dilemma.” *South China Morning Post*. <https://www.scmp.com/video/china/2105095/dreamland-or-homeland-venezuelan-chinese-dilemma>
- HOFFMANN, B. (2015). “The International Dimension of Authoritarian Regime Legitimation: Insights from the Cuban Case.” *Journal of International Relations and Development* 18(4): 556-574.
- Hoy. (2 de outubro de 2019). “China Comunista y Taiwán en ‘Guerra’ por Paraguay: Los Exbecarios Alertan sobre los ‘Rojos.’” *Hoy*. <https://www.hoy.com.py/negocios/china-comunista-y-taiwan-en-guerra-por-paraguay-los-ex-becarios-alertan-sobre-rojos>
- JIAN, J., CHEN, Z., y CHEN, D. (2010). “The Provinces and China’s Multi-Layered Diplomacy: The Cases of GMS and Africa.” *The Hague Journal of Diplomacy* 5.
- JORDAN, J. (2015). “A Study in How Linking Social Capital Functions in Community Development.” *University of Southern Mississippi PhD. Dissertation* 44.
- KNECHT, E. (11 de maio de 2021). “Lessons from Paraguay and Guyana’s Brushes with Chinese Vaccine Diplomacy.” *Global Americans*. <https://theglobalamericans.org/2021/05/lessons-from-paraguay-and-guyanas-brushes-with-chinese-vaccine-diplomacy/>
- KOSTOVA, T., y ZAHEER, S. (1999). “Organizational Legitimacy under Conditions of Complexity: The Case of the Multinational Enterprise.” *Academy of Management Review* 24(1): 64-81.
- KOWALSKI, B. (2021). “China’s Mask Diplomacy in Europe: Seeking Foreign Gratitude and Domestic Stability.” *Journal of Current Chinese Affairs* 50(2): 209-226.
- La Nación. (31 de marzo de 2020). “COVID-19: Ex Becarios de Taiwán en Contra de Acuerdo con China Popular para Recibir Cooperación.” *La Nación*. <https://www.lanacion.com.py/ahora/2020/03/31/covid-19-ex-becarios-de-taiwan-en-contra-de-acuerdo-con-china-popular-para-recibir-cooperacion/>
- La Nación. (7 de abril de 2021). “Taiwan Acusa a China de Intentar Atraer a Paraguay con la “Diplomacia de la Vacuna.” *La Nación*. <https://www.lanacion.com.py/mundo/2021/04/07/taiwan-acusa-a-china-de-intentar-atraer-a-paraguay-con-la-diplomacia-de-la-vacuna/>
- Latinobarómetro. (2014). *Imagen de los Países y las Democracias*. Corporación Latinobarómetro.
- Latinobarómetro. (2021). *¿Qué se piensa en América Latina sobre la Unión Europea?*. Corporación Latinobarómetro.
- LAU, N. (2022). *Diaspora Networks and Chinese Investment in Latin America* [Tesis de doctorado, Fudan University]. Repositorio Institucional – Fudan University.

- LAU, N. (forthcoming). "Evaluating Chinese Economic Engagement in Latin America (2003-2019): Motivations, Challenges and Opportunities." En Gachúz, J. y León, R. (eds.) *The Government of Xi Jinping: Evaluation, Results and Challenges*. BUAP.
- LIN, H. (2021). "COVID-19 and the American Attitudes toward US-China disputes." *Journal of Chinese Political Science* 26(1): 139-168.
- LIU, H., y VAN DONGEN, E. (2016). "China's Diaspora Policies as a New Mode of Transnational Governance." *Journal of Contemporary China* 25(102): 805-821.
- LOGAN, S. (2009). "Ecuador: Back Door to America." *The International Relations and Security Network* 29.
- MAGGIORELLI, L. (2017). "Chinese Aid to Latin America and the Caribbean: Evolution and Prospects." *Revista Internacional de Cooperación y Desarrollo* 4(2): 28-50.
- MORGAN, P., y ZHENG, Y. (2019). "Tracing the Legacy: China's Historical Aid in Africa 1956-2014." *International Studies Quarterly* 63(3): 558-573.
- MYERS, M. (2020). "Going Local, An Assessment of China's Administrative-Level Activity in Latin America and the Caribbean." *The Dialogue*.
- NYE, J. (1990). *Bound to Lead: The Changing Nature of American Power*. Basic Books.
- NYE, Joseph. (2004). *Soft Power: The Means to Success in World Politics*. Public Affairs.
- NYE, J. (2008). "Public Diplomacy and Soft Power." *The Annals of the American Academy of Political and Social Science*.
- OLIVER, J., y WONG, J. (2003). "Intergroup Prejudice in Multiethnic Settings." *American Journal of Political Science* 47(4): 567-582.
- Organización Internacional para la Migraciones (OIM). 2012. *Diasporas and Development: Bridging Societies and States*. OIM.
- Organización Mundial de la Salud (OMS). (27 de abril de 2020). "COVID-19: Cronología de la Actuación de la OMS." *WHO*. <https://www.who.int/es/news/item/27-04-2020-who-timeline---covid-19>
- Pew Research Center. (14 de julio de 2014). "How Countries View China." *Pew Research Center*. <https://www.pewresearch.org/global/2014/07/14/chapter-2-chinas-image/>
- Pew Research Center. (21 de septiembre de 2017). "Global Attitudes toward China and the US." *Pew Research Center*. <https://www.pewresearch.org/global/2017/09/21/global-attitudes-toward-china-and-the-u-s/>
- PORTES, A., y ARMONY, A. (2016). "Rescatando valores ancestrales y creando nuevos lazos: el transnacionalismo chino en América Latina." *Migración y Desarrollo* (26): 3-23.
- PU, X. (2019). *Rebranding China: Contested Status Signaling in the Changing Global Order*. Stanford University Press.
- ROMERO, F., y DALBOSCO, J. (2020). "El Dilema de Paraguay en el Siglo XXI: ¿Continuidad de Relaciones Diplomáticas con Taiwán o Apertura a la República Popular China?." *Revista Paraguaya desde las Ciencias Sociales* (11): 27-56.
- SAYAMA, O. (2016). "China's Approach to Soft Power: Seeking a Balance between Nationalism, Legitimacy and International Influence." *RUSI Occasional Paper*.
- SILVER, L., DEVLIN, K., y HUANG, C. (6 de octubre de 2020). "Unfavorable Views of China Reach Historic Highs in Many Countries." *Pew Research Center*.

- <https://www.pewresearch.org/global/2020/10/06/unfavorable-views-of-china-reach-historic-highs-in-many-countries/>
- SILVER, L., HUANG, C., y CLANCY, L. (29 de junio de 2022). “Negative Views of China Tied to Critical Views of its Policies on Human Rights.” *Pew Research Center*. <https://www.pewresearch.org/global/2022/06/29/negative-views-of-china-tied-to-critical-views-of-its-policies-on-human-rights/>
- SORIA, R. (27 de marzo de 2020). “Coronavirus: los residentes Chinos en el país se unen para donar mascarillas.” *Expreso*. <https://www.expreso.ec/actualidad/mundo/coronavirus-residentes-chinos-pais-unen-donar-mascarillas-7881.html>
- SZONDI, G. (2008). *Central and Eastern European Public Diplomacy: A Transitional Perspective on National Reputation Management*. Routledge.
- TELIAS, D., y URDÍNEZ, F. (2020). “China’s Foreign Aid Drivers: Lessons from a Novel Dataset of the Mask Diplomacy in Latin America during the COVID-19 Pandemic.” <https://estudiosasiaticos.uc.cl/humanidades-digitales/mask-diplomacy-v-1-0>
- THUNO, M. (2018). “China’s New Global Position: Changing Policies towards the Chinese Diaspora in the 21st Century.” En Wong, K. y Chee-Beng T. (eds.) *China’s Rise and the Chinese Overseas*. Routledge, 184-208.
- TSAI, W. (2017). “Enabling China’s Voice to be Heard by the World: Ideas and Operations of the Chinese Communist Party’s External Propaganda System.” *Problems of Post-Communism* 64(3-4): 203-213.
- Ultima Hora. (20 de marzo de 2021). “Falta de Relación con China Priva al País de Acceder a más Vacunas.” *Ultima Hora*. <https://www.ultimahora.com/falta-relacion-china-priva-al-pais-acceder-mas-vacunas-n2932443.html>
- VAN HAM, P. (2001). “The Rise of the Brand State: The Postmodern Politics of Image and Reputation.” *Foreign Affairs* 80(5): 2-6.
- WILSON, J. (2015). “Russia and China Respond to Soft Power: Interpretation and Readaptation of a Western Concept.” *Politics* 35(3-4): 287-300.
- XIA, L. (2017). “China’s Role in Latin America: Participation and Consequences.” *BBVA Research*.
- Xinhua. (2020). “Especial: Ciudad China de Zhongshan apoya a Costa Rica en lucha contra COVID-19 tras 165 años de relaciones.” *China-CELAC Forum*, Julio 14.
- YAMAGASHI, T. (2001). “Trust as a Form of Social Intelligence.” En Cook, K. (ed.) *Trust in Society*. Russel Sage Foundation, 121-147.
- ZHAO, K. (2015). “The Motivation behind China’s Public Diplomacy.” *Chinese Journal of International Politics* 8(2): 167-196.
- ZHAO, K. (2016). “China’s Rise and its Discursive Power Strategy.” *Chinese Political Science Review* 1(3): 539-564.